

TARİHÇİLİK ZOR ZANAAT

Ateşlenen Bir Alana İlişkin Tepkiler

Salih Özbaran

Tarihçi
Kitabevi

Tarihçi Kitabevi Yayınları: 82
Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakođlu

Editör : Necip Azakođlu
Sayfa ve Kapak Tasarım : Tarkan Togo

Birinci Baskı: Mayıs 2015
Boyutlar: 13.5 x 21 cm
Sayfa sayısı: 208

Baskı ve Cilt:
Kitap Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Őti.
DavutpaŐa Cad. 123 Kat 1
Topkapı / ZEYTİNBURNU - İSTANBUL
+90 (212) 482 99 10
Sertifika no: 16053

ISBN: 978-605-4534-75-3

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir Őekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
www.tarihcikitavebi.com

Moda Caddesi No: 104/A Moda / KADIKÖY-İSTANBUL

Tel: 0 216 418 68 86

GSM: 0 530 370 74 11

E- posta: info@tarihcikitavebi.com

TARİHÇİLİK ZOR ZANAAT

Ateşlenen Bir Alana İlişkin Tepkiler

Salih Özbaran

Tarihçi
Kitabevi

Salih Özbaran 1940 yılında Turgutlu'da doğdu; ilk ve orta öğrenimini orada yaptı, Manisa Lisesi'nde okudu. 1963 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden (beraberinde Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'ndan) mezun oldu. Doktorasını Londra Üniversitesi'nde 1969'da elde ettikten sonra İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde çalıştı; 1979-98 yıllarında Ege ve Dokuz Eylül üniversitelerinde öğretim üyeliği ve yöneticilik yaptı. 1998 yılında emekli oldu. 1999-2000 yıllarında Cambridge Üniversitesi'nde ziyaretçi profesör olarak dersler ve konferanslar verdi.

Özbaran'ın telif, çeviri ve editörlük yaptığı çok sayıda çalışması bulunmaktadır; bunlardan birkaçı şöyledir: *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1998; *Güdümlü Tarih*, Cem Yayınevi, 2003; *Bir Osmanlı Kimliği*, Kitap Yayınevi, 2004; *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005; *Osmanlı'yı Özlemek ya da Tarih Tasarlamak*, İmge Kitabevi, 2007; *Portekizli Seyyahlar*, Kitap Yayınevi, 2007; *Ottoman Expansion Towards The Indian Ocean in the 16th Century*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2009; *Geçmiş Güncelleştirmek*, Tarihçi Kitabevi, 2011; *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*, Kitap Yayınevi, 2013; *Ummân'da Kapışan İmparatorluklar: Osmanlı ve Portekiz*, Tarihçi Kitabevi, 2013; *Küllerinden Doğan Kasaba "Turgutlu"*, İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2013.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
TARİHÇİLİK: ZOR ZANAAT	11
Tarih(imiz) Tutsak!	13
Tarih Gündemi: “Muhteşem Yüzyıl” ve “Medya”	18
Tarih(çilik) Oyunları	25
Tarih ile Yüzleşmek	30
Bilim-İdeoloji-Üniversite: Bir Kara Çalma Öyküsü	34
TUTSAK EDİLMİŞ DERS KİTAPLARI	39
Bitmeyen Dert ya da Kanayan Yara	41
“Ötekiler”e Geçit Yok: Lise Tarih Kitapları-I	44
Gereksiz Yinelemeler, Tek Yanlı Açıklamalar: Lise Tarih Kitapları-II	50
Boynu Bükük Kalan Türkiye Cumhuriyeti: Lise Tarih Kitapları-III	56
Tarih Kitabında Terzi Hasan	61
Lise Tarih Kitabında Pîrî Reis	66
YİNE ÖTELERDEN YİNE OSMANLI	71
Yine Ötelerden Yine Osmanlı	73
Batı’da İslam ve Türk Algısı	77
Araplar, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti	84
Hediye ve Rüşvet: Bir Tarih Anımsatması	89
Sağlıklı Bir Topluma Doğru	93

KASABA'DA TARİH: BİR YEREL GÖRÜNTÜ	101
Yaşanmışlıkla Kasaba'yı Anlamak	103
Cumhuriyet'in Kasabası: Bir Kuruluş Öyküsü	111
Demirağlarla Örmek	121
Cenderedeki Tarih	125
Bir Eğitim Simgesi: "Cumhuriyet Mektebi" - I	128
Bir Eğitim Simgesi: "Cumhuriyet Mektebi" - II	131
"Mültezim"den "Taşeron"a: Kasaba'mdan Evrensele	134
ATEŞLENEN GEÇMİŞ: SİLAHLI TARİH	139
Darüüslâm'da Savaş	141
Savaşçı Dili	146
Şiddet ve Silah	150
Bir Tarih Mirası: Bireysel Silahlanma	155
BİR YAKIN TARİH DERSİ: DİKTATÖRLÜK	163
Avrupa Komisyonu Başkanı'na Mektup	165
Bir Diktatörlük Öyküsü-I	170
Bir Diktatörlük Öyküsü-II	175
Yine Sivil Diktatörlük Öyküsü	180
İleri Demokrasi, Yeni Düzen	185
Bir Tarih Dersi: Diktatörlük	189
Tutuklama Sanatı	194
DİZİN	199

ÖNSÖZ

Bu kitap, iktidar-medya ortaklığında üretilen, onların zamana ve zemine ters düşen açıklamalarını (*anakronik* yansımalarını) konu etmektedir; aynı zamanda profesyonel tarihçilerin bazı saptamalarını içermektedir. Öte yandan çeşitli kitaplarımda, en son olarak da *Geçmiş Güncelleştirmek* başlığı altındaki derlememde (Tarihçi Kitabevi, 2011) gösterdiğim tepkilerimin ve saptamalarımın bazı düzeltmelerle devamı niteliğindedir.

Son yıllarda tarih bilgisi dalının olağanüstü bir ilgi gördüğünü söylemek sır değil. Bu ilgi, sanki, tarihçiliğin kendi bünyesinde/yolunda geliştirdiği konu ve yöntemlerde işlenmiş alan olmaktan çıktı. Politik söylemlerde fazlasıyla yer aldı; medya dünyasında cesaretle(!) yön verildi; yaygın/vulgarize tarihçiliği de aşan yayın ve söylemlerle kolayca kullanılabilir ve istismar edilir bir duruma getirildi; müşterisi çoğaldı. Okul kitaplarında da iktidar borazancılığı yapılageldi, yapılmakta. Üstelik tüm bu saptırmalarda bilgilendirmeye yönelik amaçtan çok, geride kalan söylem ve yapılandırmalara özlem yaratmaya yöneldi; ilahiyat/teoloji ile yöneltildi tarih. Ona yorum getiren günlerden/yıllardan fiilen geriye gidilemeyeceği unutuldu, unutturulmak istendi.

Doğaldır ki tarih geçen yüzyılın, özellikle de benim tarih öğrenciliği yaptığım 1960'lı yılların cenderesinde kalamazdı; yöntemlerin, yaklaşım tarzlarının ve konu çeşitliliğinin kaçınılmaz dürtüleriyle kendisini yeni mecralarda bulacaktı; ve bulmakta. Ancak bu mecra, izlenen bu yol, tarihin tahrifini gerektirmeyecek yönde olmalıydı. Tarih, ne geriye getirilebilecek ortam ne de yüzleştirmeye alınmak istenen ölçü bilgisidir. Onun filmi geriye sarılmaz; ama yenileriyle donatır kendini. Tarihçilik zor zanaattır.

Salih Özbaran
Bornova, Ekim 2014

TARİHÇİLİK: ZOR ZANAAT

TARİH(İMİZ) TUTSAK!*

Tarih'i ayraç dışında tuttum, “ne kadarı bizimdir, ya da ne ölçüde evrenseldir” sorusunu dile getirmek için.

Herodotos Tarihi bizim değil de, sultana övgü dolu *Şehnâme* ya da Osmanlı tarih yazıcılığında görevli *vakanüvis* kitapları bizim! Richard Knolles'ın 17. yüzyıldan yansıyan *Türklerin Tarihi* bizim değil de 20. yüzyılın Danişmend ürünü *Osmanlı Kronolojisi* bizim!

Osmanlıların fethettiği Anadolu Türk Beylikleri bizim değil de, onları kendine bağlayan Osmanlı Sultanlığı bizim!

Ya da Dursun Bey'in *Tarih-i Ebü'l-Feth*'i İstanbul'un fethine bizim için tanık olmuş da *Kritovulos Tarihi* bizim olmayan şeyleri anlatmış!

Avrupa'da gençlerin önüne serilen tarih ders kitapları üstüne yapılan eleştiriler bizi ilgilendirmiyor da, Türkiye'de yıllardır ortaöğretimdeki öğrencilere zorunlu okutulan tek yanlı ders kitapları bizim!

Sonu gelmeyen örnekleri uzatmak istemiyorum.

Bu büyüleyici, kurtarıcı, suçlayıcı ve tehlikeli arenanın içeriğinin mantıklı açıklaması nasıl yapılabilir?

Tarih, geçmişteki suçlara ilişkin yalanlar mıdır? Bunalmaların, sarsıntuların, boş inançların, gri alanların, duyarsızlığın ve karamsarlığın getirdiği gözüpekliliğin, yolsuzlukların “yeni Ortaçağ” ya da “yeni devlet” patentiyle yapıldığı ayıplar manzumesi midir?

Tarih, önümüzdeki yıllarda, yüzyıllarda, bir zamanlar Reagan’ın özleminde yanıp tutuşan Amerikan Yüzyılı’nı mı yazacaktır; Thatcher’ın düşündeki Britanya İmparatorluğu’nu mu dile getirecektir?

Yoksa Türk milliyetçiliğinin hedefindeki Türk asrını mı yansıtacaktır?

Yoksa, yoksa tarih, yaşadığımız günlerin iktidarındakiler tarafından nemalandırılan heveslerin veya özlemlerin giderileceği ve böylece siyasal gücünü yaslama çalıştığı dayanak mıdır?

Hiç geri gelemeyecek yaşantının sadece bir imgesi değil midir tarih?

Gazete köşelerinden, televizyon ekranlarından ya da internet uçurmalarından bizlere yıldırım hızıyla ulaştırılan söylemler midir bu bilgi dalı?

Kim tarihi kusursuz yazıyordu ki?

Yanıtı şimdiye kadar verilememiş, bundan sonra da hiç verilemeyecek. Tam doğruyu bilmek, kusursuzluk yüklemek olası değil bu alacakaranlık evrende.

Nesnellik taslayanlar veya “objektif tarih” diye efelenenler hep oldu tarihçilikte. Ama şu ana kadar

dolduramadılar açtıkları sayfaların içini nesnellik masallarıyla.

“Resmi Tarih”e meydan okuyanlar, yeni efendilerinin istikbal ve ikballeri için yeni taşlar döşediler geçmişin yollarına, bilgisayar tuşlarına.

Tarih, bir yanı hep karanlıkta kalan bilgi dalı değil midir?

Ama tarihçinin önünde hedefi vardır yine de; ona ele geçirdiği kaynaklarla ulaşmaya çalışır; disiplini gereğince saygınlık görür.

Yine de, sonuca vardığını sansa da, başka bir tarihçinin sorusuyla karşılaşır, eksikliğini anlar, muhakkak bir yetersiz yanının bulunduğunu anlar ya da anlatırlar ona.

Demem odur ki, tarihçiliğin ötekileri görmeyen “biz”li damgalı yaklaşımı eksiktir, kusurludur, çoğu zaman yanlıdır; aynen “başkaları”nın izledikleri tarihin kusurlu, eksik ve tarafgir olması gibi.

Tarihin tutsak yol aldığını ilan etmek, sanıyorum, abartılı olmaz; onu çağdaş diyebileceğimiz yöntemlerle ele alanlara karşı da haksızlık sayılmaz, onlara destek niteliği bile taşır.

21. yüzyılda Türkiye’de korkunç diyebileceğim yorumlara, inkârlara tanık olmadı mı tarih? Birinci Dünya Savaşı’nın 100. yıldönümünde, Kurtuluş’un ve Kuruluş’un 90. yıllarında emperyalizmin kucağına düştüğünü yazmayacak mıdır o?

DİZİN

- ABD 141, 142, 144, 147, 151, 183
- Abdullah Cevdet 97
- Abdülmecit 87
- Adalet ve Kalkınma Partisi 144, 152, 155, 165
- Afrika 51, 52, 54, 84, 85, 114, 170
- Akçam, Ayhan 157
- Akçiçek, Eren 93, 99
- Akın, Kemal 156
- AKP 158-160, 168, 169
- Anadolu 13, 33, 115, 116, 119, 129, 147
- Anday, Melih Cevdet 148
- Ankara 35, 65, 97, 118, 146
- Arap 75, 84, 85, 87, 88, 147
- Asitâne-i Saadet 92
- Asya 51, 52, 54, 114, 178, 193
- Atatürk 16, 31, 35, 36, 50, 51, 56, 85, 86, 88, 93, 94, 99, 107, 111, 122, 123, 127, 132, 133, 143, 146, 149, 165, 183, 189, 190
- Atkaya, Kanat 157
- aviso 79, 82
- Avrupa 6, 13, 27, 28, 47, 51, 52, 54, 56, 60, 74, 75, 77, 78, 150, 165, 168, 173, 177, 181, 183, 188
- Ayanlık 136
- Bağdat 141, 151
- Balbay, Mustafa 31
- Balçova Belediyesi 155
- Barroso 165, 166, 168, 169

-
- Basra 53, 75, 141
Batı 5, 20, 41, 48, 57, 60, 77-80, 82-84, 95, 114, 143, 144, 147, 148, 165, 170, 177, 181, 183, 188
Bir Kara Çalma Öyküsü 5, 35, 37
Boran, Hikmet 99
Britanya 14, 75
Buca Eğitim Fakültesi 42, 45
Bursalı, Orhan 146
Büyük Ortadoğu Projesi 153
Caetano, Marcelo 171
Canberk, Eray 153
Celali İşyanları 157
Ceneviz 52
Cerrahoğlu, Nilgün 151
conqueror 144
Conquistador 144
Cumhuriyet 6, 16, 17, 29, 31, 32, 33, 35-37, 49, 55, 60, 65, 69, 76, 83, 85, 86-89, 92, 94, 98, 100, 107, 108, 111-124, 126-133, 138, 145, 146, 148, 149, 151, 154, 159, 161, 168-171, 174, 175, 179, 180, 183-185, 187-189, 193, 197
Cumhuriyet Bilim Teknoloji dergisi 89, 185
Cumhuriyet EGE 138
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 42, 47, 56
Çakırözer, Utku 146
Çaldağı 127, 137, 138
ÇED 138
Darülislam 141
Davis, Natalie Zemon 90
Davutoğlu, Ahmet 73
Defterdar 63
Devlet-i Âl-i Osman 143
Diktatörlük 6, 180, 194
Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi 34
Doğu Roma 33
Duby, Georges 21
Ebussuud 143, 145
Ege Üniversitesi 93, 94
empati 50
Emperyalizm 15, 84, 165
Engizisyon 170, 177, 181, 183, 190, 193, 195, 196
Erdoğan, Recep Tayyip 121
Esad 141
Estado Novo 186

-
- Fado 167
Fas 75
faşizm 187, 192
fatih 144
Fátima 167
Ferreira, António 170, 175, 183, 193
fetih 16, 17, 151
Figueiredo, António de 171, 175, 176, 191, 193
Franco 167, 193
Fukuyama 142

Geçmiş Güncelleştirmek 9, 106
Gezi Parkı 104
Göncü, Gürsel 18
Güreş, Doğan 32

Habeşistan 114, 142
hemşirelik 99
Hıristiyan 27, 75, 78, 142, 167
Hint Okyanusu 27, 54, 69, 75, 166, 170
History 106
history of the present 105
Hobsbawn, Eric 82
Hofstadter, Richard 21

Hükümet-i Cumhûriye 141
Hürriyet 157, 161

İlimli diktatörlük 177, 192
Irak 141-144, 183

İber Yarımadası 77
İleri demokrasi 185, 186, 188
imgebilim 77, 82
imperial 142, 144
İnalçık, Halil 50, 78
İnsan Hakları 182
İran 63, 114, 142, 147
İslam 5, 47, 48, 51, 56, 59, 74, 77, 79-81, 83-85, 141, 144, 145, 147, 167
İslam Korkusu 77, 79, 83
İspanyol 80
İstiklal Marşı 51

Jezernik, Božidar 82

Kasaba (Turgutlu) 4, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 113, 116, 117, 119, 121, 125, 127, 129-133, 137
Kazasker 62
Keegan, John 144, 148

-
- Kemalpařazâde 36, 143
Kırdar, Lütfü 108
kızılbaş 143, 145
kimlik 75
kimyasal silahlar 145
Kitab-ı Müstetab 91, 92
Kuban, Doğan 136
Kumrular, Özlem 77, 80, 81, 82, 83
Kurt, Ümit Erhan 97
Kuyař, Ahmet 42, 43
Küllerinden Doğan Kasaba 106, 113, 119
- Libya 84
Lizbon 166-168, 173, 176, 196
- Manço, Barıř 57
Mardin 150
MEB 42
Medya 5, 151
Memâlik-i Osmaniye 87
Memleket Hastaneleri 98
mesail-i hayatiye 97
Mısır 84, 85, 141, 142, 147
Milli Eğitim Bakanlığı 29, 41, 43, 46, 54, 59, 60
Milli Savunma Bakanı 155, 160
- Mimar Sinan 76
Muhteşem Yüzyıl 5, 18, 23, 81
mukataa 135
Mumcu, Ahmet 90, 91
Murad IV 41
Mustafa Kemal 16, 36, 97, 114, 115, 117, 122, 123, 127, 149, 165, 168, 189, 190
Mutluer, Mustafa 94, 99
Mültezim 135
Müslüman 75, 77, 81, 141, 143, 145
- NATO 178, 192, 195
nesnel 22
Newsweek 156
Nikel Madencilik 137
NTV 104
NTVtarih 18, 24, 41, 43, 44
Numune Hastaneleri 97
- Obama 142, 144
Okay, Meral 23
Oral, Zeynep 151
Orta Asya 114
Ortaçağ 14, 52, 77, 95, 136, 138
Oryantalizmin panzehiri 79

-
- Osmanlı 4, 5, 13, 16, 20, 26, 27, 29, 32, 33, 36, 41, 48, 51,-57, 63-67, 69, 73- 77, 79-82, 84-88, 91, 92, 94, 96, 110, 112, 122, 123, 126, 134, 136, 141-143, 145, 147, 153, 157, 158, 160, 166, 168, 188, 193
- Osmanlı Milletler Topluluğu 73, 75
- Osmanlıyı Özlemek 110, 136
- Ottoman Empire 78
- öteki 47, 48, 54, 58, 60, 79, 83, 86
- ötekiler 15, 51, 57, 59
- Özal, Turgut 147
- Özbaran, Salih 1, 3, 4, 10, 35, 37, 104, 110, 111, 136
- Özince, Ersin 146
- PIDE 178, 194, 195, 196
- Piri Reis 5, 66, 67, 68, 69
- Polis Devleti 170, 172
- Portekizliler 178
- Portekiz Polis Teşkilatı 177
- Portekiz Tarihi 172
- postmodern 58
- Post-modernizm 142
- Resmi Tarih 15
- Reşit Galip 99
- Roma 33, 108
- Rönesans 51
- Safeviler 142
- Sağlam, Tevfik 99
- Sağlık Bakanlığı 93
- Sağlık devrimi 93
- Sakaoğlu, Necdet 41, 42, 44, 58
- Salazar 166, 167, 171-175, 178, 179, 182, 183, 187, 188, 192, 193, 197
- Sarı, Nil 97
- Savaş Sanatı Tarihi 148
- Saydam, Refik 99
- Schama, Simon 20
- Selçuk, İlhan 32
- Sivil diktatörlük 179, 180, 183, 196
- Sultan Abdülmecid 33
- Sultan Selim 16, 85, 141
- Sultan Süleyman 16, 27, 69, 81, 85, 92, 141
- Sunder, Nesteren 156
- Sunder, Yıldırım 156
- Suriye 84, 85, 141, 142, 143, 146, 147

-
- Suudi Arabistan 52
Şeyh Sait 32
Şovalye romansları 81
- Tahir Öngür 137
Tarih 9 41, 44, 47, 50
Tarih 11 47, 52
Tarih Bilimi 50
Tarih ders kitapları 44
tarihle yüzleşmek 30, 32
Tarih Vakfı 42, 45, 46
Tarih ve Öğretimi 4, 104
taşeron 134, 136
tax-farming 135
TBMM 30, 33, 152, 157,
159, 160, 189
Terzi Hasan 5, 61, 62, 63, 64
Tevarih-i Âl-i Osman 82
The Gift 90
The Pursuit of History 105,
106
Tıp Kongreleri 93
Toplumsal Tarih 37, 79, 105
Tunus 84
Turan, Şerafettin 35, 36, 37,
106
Turgutlu Çevre Platformu
137
Turkish Empire 78
- Tutuklama 6, 182
Türk 5, 13, 14, 26, 35, 36,
37, 42, 47, 48, 51, 53, 56,
57, 59, 60, 64, 67, 73, 74, 77,
78, 79, 80, 81, 82, 83, 86, 95,
99, 105, 117, 118, 142, 143,
147, 150, 156
Türk-İslam 47, 51, 56, 59,
81
Türkiye Büyük Millet Meclisi
31, 97
Türkiye Cumhuriyeti 5, 22,
27, 42, 56, 74, 75, 76, 84, 86,
88, 92, 95, 97, 122, 123, 124,
129, 143, 144, 146, 149, 153,
168, 169, 174, 184, 188
Türk Korkusu 78, 79, 82
Türk tarihçiler 60
- Umut Vakfı 152, 157, 161
- vakanüvis 13, 82
Venedik 52
Vezir-i Azam 62, 63
vulgarize 9, 23, 113
- yaygın tarihçilik 20
Yemen 75, 142
Yeniçağ 77
Yeni Devlet 172, 177, 181,
182, 192

Yerasimos, Stefanos 80
Yücel, Yaşar 65, 92
Yüksek Öğretim Kurulu 46